

QADIMGI HIND XALQINING FALSAFASIDA MAHABXORAT DOSTONINING AHAMIYATI

Nizomova O.Sh.

Toshkent Davlat transport universiteti tayanch doktoranti

nizomovaodina96@gmail.com

ANNOTATSIYA

Hindiston qadimdan o'ziga xos madaniyatga, diniy, falsafiy qarashlariga ega bo'lgan eng qadimgi davlatlardan biridir. Mahabxorat dostoni qadimgi hind xalqi madaniyati, falsafiy qarashlari haqida qimmatli ma'lumotlarni beradi.

Kalit so'zlar: *Qadimgi Hindiston, "Mahabxorat", "Ramayana", Bharata sulolasi, dharma, inson, abadiylik, buyuk qonun.*

ЗНАЧЕНИЕ ЭПОСА МАХАБХОРАТ В ДРЕВНЕ-ИНДИЙСКОЙ ФИЛОСОФИИ

АННОТАЦИЯ

Индия – одна из древнейших стран со своей уникальной культурой, религиозными и философскими воззрениями. Эпос Махабхарата дает ценную информацию о культуре и философских воззрениях древнего индийского народа.

Ключевые слова: *Древняя Индия, «Махабхарат», «Рамаяна», династия Бхарата, дхарма, человек, вечность, великий закон.*

SIGNIFICANCE OF MAHABHORAT EPIC IN ANCIENT INDIAN PHILOSOPHY

ABSTRACT

India is one of the oldest countries with its own unique culture, religious and philosophical views. The Mahabharata epic provides valuable information about the culture and philosophical views of the ancient Indian people.

Key words: *Ancient India, "Mahabhorat", "Ramayana", Bharata dynasty, dharma, man, eternity, great law.*

KIRISH

Ming yillik tarixga ega Hindiston falsafasini o'rganar ekanmiz, avvalo, uning o'chmas tarixiga nazar tashlamog'imiz lozim. Hindiston tarixini batafsil yoritib beradigan ikkita muhim epik asar mavjud. Bular biri "Mahabxorat" (महाभारत), ikkinchisi "Ramayana" (रामायण) dostonidir. "Mahabxorat" ning shakllanishi (miloddan avvalgi 1-ming yillikning ikkinchi yarmi) Qadimgi Hindistonning ijtimoiy hayotidagi keng va ancha tub o'zgarishlarning davri edi. Qabilaviy tuzum sinfiy tartib

bilan almashtirildi, qishloq xo‘jaligi iqtisodiy tartibning asosiy tarkibiy qismi sifatida chorvachilik o‘rnini egalladi, hokimiyat monarxlar qo‘lida to‘plandi va din va falsafa sohasida Vedik qarashlar asta-sekin “mashhur” dinlar - buddizm va hinduizm bilan almashtirildi. Ilgari diniy ta‘lim ko‘proq metafizik xususiyatga ega bo‘lsa, yangi bosqichda axloqiy tabiat tushunchalari diqqat markaziga o‘tdi. Ularning eng muhimi dharma tushunchasi - axloqiy qonunlar, adolat, haqiqat, fazilat va burchning mohiyati bo‘lib qoldi. Ushbu konsepsiya o‘z rivojlanishini jarayonida hind xalqi tafakkuriga, shu jumladan, “Mahabxorat” ning barcha g‘oyaviy muammolariga ta‘sir ko‘rsatdi.

Mahabxorat” - qadimgi Hindistonning ikkita asosiy sanskrit dostonlaridan biri 74 mingdan ortiq misralar, shuningdek, uzoq nasriy parchalar yoki jami 1,8 million so‘zdan iborat bo‘lib, bu dunyodagi eng uzun epik she‘r (“Iliada” va “Odiseya” ning taxminan 10 barobar kattaligi) edi”. “Mahabxorat” (महाभारत) nomi “Bharata sulolasining buyuk ertagi” deb tarjima qilinishi mumkin. “An’anaga ko‘ra “Mahabxorat” Rishi Vyasaga tegishli. O‘zining ulkan uzunligi tufayli olimlar uning tarixiy o‘sishi va kompozitsion qatlamlarini yechishga urinib ko‘rganlilari uzoq tarixga ega. Oxirgi shakliga, milodiy III-V asrlarda qurilgan, uning markaziy asosi miloddan avvalgi 500 yilgacha bo‘lgan deb taxmin qilinadi”.

Hikoya voqealarining tarixiyliigi aniq emas. Ko‘plab tarixchilar buni badiiy asar deb hisoblashadi. Eposning sozlanishi Vedik Hindistonda tarixiy voqelikka ega, u yerda Kuru qirolligi ikkinchi ming yillikning oxiri va birinchi ming yillikning boshlarida siyosiy hokimiyatning markazi bo‘lgan.

Boshqa ko‘plab dostonlar singari, “Mahabxorat” ham insonning iroda erkinligi va taqdir irodasi o‘rtasidagi munosabatlar masalasini hal qilishga urinish atrofida qurilgan. P. A. Grintser ta’kidlaganidek, birinchi qarashda dostonning asosiy g‘oyasi taqdirning qudratliligi va inson o‘z yo‘lida biron narsani o‘zgartira olmasligi haqidagi g‘oyadir; ammo dharma tushunchasi va dostonda sezilarli darajada to‘ldirilgan va karma haqidagi ta’limot, asarning axloqiy dominantini tashkil etadigan, birinchi navbatda burchga oid ba’zi axloqiy g‘oyalarni shakllantirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Garchi, mualliflarning fikriga ko‘ra, inson kelajakni o‘zgartira olmasa ham, unga hayotning mazmuni va qadr-qimmatini belgilaydigan axloqiy tanlov ham berilgan - boshqacha qilib aytganda, taqdirning irodasi ham, insonning axloqiy javobgarligi ham tan olinadi.

Bizning davrimizda “Mahabxorat” tarixiy hikoya sifatida qabul qilinadi, axloqiy ta’limotlarga to‘la va tabiatning g‘oyat sezgir rejalari to‘g‘risida bilim olishga intilganlar uchun chindan ham oltin koni hisoblanadi. Epos tarixchi uchun ulkan ahamiyatga ega, axloqshunos va hatto shogird-teosofist uchun yanada katta ahamiyatga ega, chunki unda odamlarning pastki va yuqori “men” lari o‘rtasidagi

urush batafsil tasvirlangan. Eposning yana bir karakterli jihat qahramonlar o'zlaridagi ruhiy odam bilan moddiy odam o'rtasida jangni keltirib chiqaradi. Asardagi Dhritarashtraning o'g'li Duryodhona ko'r va moddiy kuchlarining markaziy nuqtasi bo'lib tasvirlanadi. U va uning taxtga bo'lgan da'volari, ya'ni inson ustidan hokimiyat o'rnatishga harakat qilishi ruhiy odam bilan moddiy odam o'rtasida, jism va ruh o'rtasida jangni keltirib chiqaradi. Yorug'lik kuchlarining markazida esa, Arjun turadi. Arjun haqiqat va adolat posboni sifatida ifodalanadi. Bu ikki qarama-qarshi kurashining markaziy bog'lovchi nuqtasi taqdiring irodasi bilan raqiblar tomonida harakat qiladigan Karna obrazi bilan ifodalanadi.

“Mahabxorat” dostonida ham inson tushunchasi alohida e'tiborga molikdir. “Mahabxorat” falsafasida Dharma tushunchasi asosiy qismi bo'lsada, uning bajaruvchisi dharmani dharma buyuk qonun holiga keltirgan insondir. Dharma oliy qonun burch, vazifa uning bajaruvchisi inson. Inson hayoti davomida shu dharmalar asosida harakat qiladi. Inson koinotga bevosita bog'langan hamda bu koinotdan qonunlardan chiqib ketishga harakat qiladi. Abadiylikka mukammalikka intilib yashaydi. Bunga erishishda albatta o'z dharmasini chuqur anglashi va uni bajarishi lozim. Insonning hayotida asosiy tushuncha bu karmadan halos bo'lib nirvanaga yetishishdir. “Mahabxorat” qadimgi hindiston xalqining butun bir falsafiy qarashlari haqida bir bilimlar to'plami deyishimiz mumkin. Qadimgi jamiyatlar, tuzumlar haqida ham ko'pgina ma'lumotlar berilgan.

“Mahabxorat”da tasvirlangan manzaralar, jang epizodlarining, asar personajlarining badiiy ifodasi asrlar mobaynida hind adiblarini ilhomlantirib keldi. Qadimda butun bir hind xalqining eposi bo'lgan “Mahabxorat” bugungi kunda Hindiston xalqining o'z “Mahabxorat” ini yaratishga zamin bo'ldi. Bugungi kunda Hindistonda har bir millatning o'z “Mahabxorat” i mavjuddir. Jumladan, Andhra Pradesh xalqining “Andhra Mahabharati” eposi buyuk “Mahabxorat” ning tarjimai emas, balki andhra xalqining “Mahabxorat” eposidan ta'sirlanib yaratgan yangi asaridir, shu bois uning nomi ham “Mahabxorat” nomi bilan bog'liq.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ko'rib turganimizdek, Mahabxorat dostoni bir mukammal falsafaning hamma jihatlarini mujassamlashtirgan asar sifatida hayotning, falsafaning turli jihatlarini o'rganishga, ochib berishga harakat qiladi. Har bir ilm fan deymizmi, yoki ta'limotmi, dinmi barchasida inson tushunchasi alohida ahamiyat kasb etadi. Tabiat, jamiyat va inson tushunchalarini o'zaro bog'lab ularning ma'no mazmuni ochib berishga harakat qilamiz.

“Mahabxorat” ijtimoiy-falsafiy masalalarga to'xtalar ekan, jamiyatlarning aylanma harakatini ko'rishimiz mumkin. bir jamiyat yaxshi rivojlanadi, so'ngra

tanazzulga yuz tutadi, yana odamlar birlashib rivojlantiradi, vaqt o'tib yana tanazzulga uchraydi. Yuqorida aytganimizdek, axloq tushunchasi hind falsafasida alohida ahamiyat kasb etadi, shu jumladan, ijtimoiy qarashlarida ham. Inson yomon ishlardan o'zini tiyishi, axloqiy me'yorlarga amal qilishi, yana bir asosiy jihat bu tirik jonlarga ozor yetkazmasligi lozim. "Mahabxorat"da mardlik, jasorat, oila, er va xotin munosabatlari, farzand tarbiyasi haqidagi masalalar ham yoritilgan. mahabxoratda ijtimoiy falsafiy qarashlar tub asosida ham dharma yotadi. inson hayoti davomida dharmaga amal qilib, yashasa jamiyat ham rivojlanadi.

"Mahabxorat" dostonining yaratilishi bevosita shu davrdagi hind tafakkuri namunasi sifatida, hind xalqining ijtimoiy, falsafasiy qarashlarini bayon etadi. Ko'rinib turganidek, tashqi qiyofasi va mazmunining o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lgan qadimgi hind eposining yaratilish tarixi uzoq, murakkab va g'ayrioddiydir. "Mahabxorat" va "Ramayana" Hindiston va qo'shni Osiyo mamlakatlari adabiyoti va madaniyatiga ko'rsatgan chuqur va ko'p qirrali ta'siri hali ham tugamagan.

REFERENCES

1. Austin, Christopher R. Pradyumna. Lover, Magician, and Son of the Avatara. – Oxford: Oxford University Press, 2019. – 320 p.
2. Sharma R.K. Elements of Poetry in the Mahābhārata. – Berkeley: University of California Press, 1964. –177 p.
3. Gonzalez R.L. The Mahabharata and the Yugas. N.Y.: Cambridge University, 2002. – 323 p.
4. Брамин Ч.О. Размышления о Гите. – Москва: Наука, 1883. – 256 с.
5. Гринцер П. Великий эпос Индии Махабхарата, Рамайна. – Москва: Академия наук СССР, 1974. – 421с.
6. Смирнов Б.Л. Санкхья и Йога Махабхарата. Книга Двенадцатая, Шантипарва. Мокша-Дхарма (Основа освобождения). – Москва: Древнее и Современное, 2012. – 211 с.
7. Кальянов В.И., Баранников А.П. Махабхарата. Книга Первая. Адипарва / Пер. с санскр. и ком- мент. – Москва: Академия наук СССР, 1950. – 738 с.